

ПО ТРАГАТА НА СРЕДНОВЕКОВНИОТ ГРАД ДЕВОЛ

Името Девол се среќава како назив за една река, за еден предел како и за една месност на територијата на Албанија и во централна Македонија. Реката Девол извира од планината Грамос и по составот со реката Осум се влива во Јадранското Море под име Семан¹.

Пределот Девол се протега меѓу Колоња и преспанската Краина, т.е. од Подгорија на север па до грчката граница кај Божиград на југ и од грчката граница на исток па до Морава на Запад. Историските извори бележат два Девола. Од известувањето на византискиот историчар Георгиј Акрополит, а и од податоците што ги дава G. Musachi, може да се заклучи дека станува збор за предели, односно за географски целини. Имено, G. Акрополит пишува за *ἡ μικρά καὶ μεγάλη Δεαβόλεις*². Според Giovanni Musachi и неговата *Historia della casa Musachia*, градот Корча и с. Совијани влегувале во територијата на Голем Девол, додека Мал Девол веројатно се простирил од Костур па сè до Нестрам³.

¹ Иван Снегаров изворот на реката Девол го бара во Суха Гора (Иванъ Снѣгаровъ, *История на Охридската архиепископия*, I, София 1924, стр. 167). Според J. Цвијик, реката Девол извира во планината Морава (J. Цвијик, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књига треќа, Београд 1911, стр. 755). Освен тоа, во патеписните белешки на F. Pouqueville стои дека р. Девол истекува од планината Сбоке која била забележана од некои писатели и под име Девол планина. (F.C.H.L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, Tome troisième. Deuxieme édition, Paris 1826, pp. 28, 31,40). Види и на стр. 37 од приведената книга, каде тој пишува за Мал Девол и за изворот на таа река кај селото Апоскеп во близината на Костур.

² В. Н. Златарски, *Де се намирал гр. Девол*, *Известия на Историческото дружество в София*, књига V, София, стр. 38.

³ Приведениот труд, стр. 38. Според Ст. Новаковиќ, Деволската област се протегала во јужниот предел на езерото Малик (кое денес не постои, б.м.) и по реката Девол до нејзините извори во планината Грамос (Стојан Новаковиќ, *Први основи словенске књижевности*. Београд 1893, стр. 68.) Иван Снегаров ја дели деволската област на Голем и Мал Девол. Големиот Девол го зафаќал полето на запад и север од Корча и на југ од Малик и Звирињското Езеро, а Малиот Девол — горното течение на реката Девол со с. Биглишта и Божиград (Иванъ Снѣгаров, *прив. труд*, стр. 167 и 168). Ив. Венедиков, врз основа на погрешната интерпретација на вториот назив што го имал градот Девол, неосновано ја проширил деволската област до реката Вардар и над Стоби при с. Градско (Ив. Венедиков, *Климент Охридски и Добета*, Климент Охридски 916—1966, София 1966, стр 311 и 312). М. Рајковиќ изгледа дека не се снашол ни во просторот ни во постојната литература. Тој тврди за *Δεαβο-*

Девол како назив за месност се наоѓа при излезот на реката Раец од Дреновската клисура и тоа над автопатот Прилеп—Градско. Станува збор за еден преод и преку него некогаш врвела комуникацијата од Пелагонија за Повардарјето. На тој преслоп се виѓаваат остатоци од стара населба, која е позната под име Девол—Касабаси⁴. Дреновскиот Девол претставува за нашава тема многу индикативен топоним, бидејќи означува премин, т.е. преод, превалец и преслоп⁵.

Името Девол се среќава и во некои наративни извори, и тоа во придавска форма, за детерминирање на тонопимот. Имено, во второто житие на Наума се забележани и овие зборови: во Ливаније Дѣволско, близу града Охрида⁶. Истиот топоним е запишан и во житието што е отпечатено во Москополе, во 1740 година, и тоа со грчко писмо: τῷ Λιβανίτικῳ Διαβόλωσ⁷. Во приведените примери не е наполно јасно што поправо значи зборот „Дѣволско“. Веројатно дека се сакало да се определи територијалната припадност на селото Љубаништа и точно да се одреди положбата на манастирот⁸. Меѓутоа, има основа да се

лиς, Διαβολις дека е област меѓу Преспанското и Охридското Езеро со истоимена река и со два града што лежат на неа, наблизу еден до друг. (Византиски извори за историју народа Југославије, I, Београд 1955, стр. 300, бел. 5). На крај го приведуваме и пишувањето на Реља Новаковиќ „за оба Девола“, кои, според него, зафаќаат предел „око Москопоља, Малик језера, Корче и Касторије“ (Реља Новаковиќ, Четири прилога историји и историјској географији Србије, Зборник Филозофског факултета, XI—I, Београд 1970, стр. 220).

⁴ Војислав С. Радвановиќ, Тиквеш и Рајец, населба и порекло становништва, књига 17, Београд 1924, стр. 177, 214 и 515). Приведениот топоним го забележал и Ami Boué и тоа како défilé du Devol (Diavle) ou du Varisch—Derbend (Ami Boué, Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe, Tome premier, Vienne 1854, p. 252). За староста на населбата види ја мојата статија: Прилог за реконструкција на Tabula Peutingeriana на делницата Scupi—Stobi, Жива антика, Скопје, XI, 1961, 1, стр. 120.

⁵ Според W. Tomaschek, името на р. Девол (Dëboli на Идриси, Devoli на Musacius, Diavolo во дубровничките грамоти) потекнува од староилирскиот град Δυβολία (Wilhelm Tomaschek, Zur Kunde der Hämus—Halbinsel, II. Die Handelswege im 12 Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabers Idrisi, s. 339). Ст. Младенов во називот Девол гледа „словенско соодветство на тракиско име со суфикс ol од индоевропскиот корен dheu во значење тека, тичат. Притоа, тој настојува да го поврзе тоа објаснување и со грчкиот збор θοός (брз) и бара етимолошка врска меѓу грчкиот θοός и тракоилирското име за река (Ст. Младенов, Имената на оше десетте български рѣки, Списание на българската академия на наукитѣ, XVI. Софија 1918, стр. 65). Во врска со значењето на зборот Девол е интересно и објаснувањето што го дава Р. Катичиќ. Имено, тој укажува дека словенскиот облик на тоа име бил Деволь и дека грчкиот облик на тоа име Δεάβολις, Διαβολις потсетувал на διάβολος (fавол), па затоа од XI век се употребувал еуфемистичкиот назив Σελασφόρος, Светлоносец, Луцифер (Византиски извори за историју народа Југославије, III, Београд 1966, стр. 272, бел. 54 и стр. 295, бел. 221). Меѓутоа, да се прави таков заклучок, без друго треба да се има предвид и пишувањето на Михаил Деволски за редоследот на употребата на трите имиња што некогаш ги имал средновековниот град Девол. Имено, во дополненијата што ги дава кон текстот на Ј. Скилица, тој забележал дека градот Девол (Διαβόλι) некогаш го носел името Селасфор и дека Stubejane (τῷ Στουβλιῶν) порано се викал Diavolis (Византиски извори. . . , III, стр. 116 ix и стр. 130 fz).

⁶ Ѓорданъ Ивановъ, Български старини изъ Македония, София 1931, стр. 312 и 313.

⁷ В. Златарски, прив. труд, стр. 39, бел. 1.

⁸ Според Ст. Новаковиќ „оно Λιβανίτικῳ није ништа друго него Иван планина, један вис покрај Преспанског језера“ (Ст. Новаковиќ, Први основи словенске књижевности, Београд 1893, стр. 69). Истиот збор X. Гелцер го разбрал како „мал Либанон Деволски“ (auf dem kleinen Libanon von Devol. . .) (Heinrich Gelzer, Vom Heiligen Berge und aus Makedonien, Leipzig 1904, s. 191).

помисли дека во близината на селото Љубаништа се наоѓа некоја месност по име Девол. На таков заклучок нè упатуваат и податоците од турските пописни книги од XVI век за „Преслок“, „како извонредно тешко преодна месност, што се протегала од дервентот Галичица па сè до самото село Љубаништа“⁹. Обликот Преслок за означување Преслоп се среќава и денес во топонимијата на Преспа¹⁰.

Девол за првпат се споменува како град во времето на Климент и на неговата мисионерска дејност во Кутмичевица. Тој се развил во административен и црковен центар, а бил и силно воено упориште. За него се среќаваат податоци во историските извори и во XIV век. Веројатно кон крајот на тој век и паѓа под турска власт. Набргу градот бил запустен до таа мера што дури му е заборавена и положбата.

Прво сумарно известување за Девол датира од почетокот на XIX век и тоа од перото на François S.H.L. Rouqueville. Тој бил француски генерален консул во Јанина и добар познавач на археологијата, старата историја и географијата. При својот престој во Корчанско, тој забележал на далечина од trois quart de lieue, југоисточно од Корча, во долната група на планината Сбоке руини на еден стар град што населението го вика Стар Девол. Освен тоа, тој дал и опис на положбата на селото Девол, кое лежело на далечина од 1 lieue (4 км.) и кое го зачувало називот на главното место на кантонот¹¹.

Нема сомневање дека соопштението на F. Rouqueville нашло одраз во напорот што го правеле учените да ја уточнат положбата на градот. Кон крајот на XIX век, Стојан Новаковиќ, уверен во постоењето на два града, се зафатил истите да ги убицира и притоа нив ги барал „на средината меѓу Малиот и Големиот Девол“, Наводно тој знаел точно „где је Охрид и где је Девол“, но сепак го оставил читателот во недоумица во поглед на положбата на градовите. Според него, столицата на митрополијата некогаш се наоѓала во Швезда (Селасфор) или во Девол, а тие места биле „и сад у близини Корче“¹².

Во најново време Реља Новаковиќ искажал мислење дека средновековниот град Девол лежел на местото на денешна Корча или недалеку од неа, можеби таму каде е сега Швезда¹³.

Положбата на Девол не е уточнета ни во коментарот на француското издание на Алексијада од Ана Комнина, каде стои дека градот се издигал близу до Охридското езеро¹⁴.

Слична недореченост во поглед на положбата на градот има и кај познатиот византолог Хајнрих Гелцер. Имено, тој во своите па-

⁹ Методија Соколки, Охрид и Охридско во XVI век, Прилози II/2, Одделение за општествени науки, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје 1971, стр. 27. Види и кај Александар Стојановски, Дервенциството во Македонија, Скопје 1974, стр. 238.

¹⁰ Влогимјеж Пјанка, Топономастика на Охридско—преспанскиот базен, Скопје 1970, стр. 429.

¹¹ F. Rouqueville, Voyage de la Grèce, Tome troisième, pp. 41 et 42.

¹² Стојан Новаковиќ, Први основи словенске книжевности, Београд 1893, стр. 42,66 и 71.

¹³ Реља Новаковиќ прив. труд, стр. 216 и 217.

¹⁴ Anne Comnène, Alexiade, Paris 1945, III, 93 n.

теписни белешки забележал дека славниот град Девол, при неговиот престој во Корчанско (jetzt ist...) бил едно незначително село, кое му припаѓа на костурскиот митрополит¹⁵.

Во почетокот на третата деценија на XX век В. Златарски напишал статија која била исцело посветена на тема каде лежел градот Девол. Притоа, тој искажал сомневање во точноста на соопштението на F. Rouqueville за Ески Девол и за с. Девол. Според В. Златарски с. Девол било нова населба која немала ништо заедничко со вториот стар град (се мисли на Девол, б.м.). Освен тоа, урнатините кај Ески Девол тој ги прифаќа пред сè како остатоци од стариот илирски град *Δηβολία*. Најпосле, врз основа на прибраните географски и топографски податоци, како и известувањата на некои византиски писатели, тој дошол до заклучок дека градот Девол треба да се бара северно од бератскиот Томорос, таму кадешто реката Девол најмногу се доближува до реката Шкумбина, т.е. во нејзиниот завој, при селото Гостима¹⁶.

Приведената убикација наишла на различен одглас во јавноста. Имено, набргу по објавувањето на статијата „Де се намирал гр. Девол“, Ив. Снегаров дал подруго објаснување за положбата на градовите Голем и Мал Девол. Според него, првиот град лежел кај селото Свезда, а вториот, можеби, се наоѓал кај гратчето Биглишта или во селото Божиград.¹⁷ Подоцна Ив. Снегаров уште еднаш пишува за положбата на Девол. Притоа, во настојувањето да го реafirмира соопштението на F. Rouqueville, тој ја искажал можноста дека се заборавило предањето за Ески Девол, а селото Девол дека било урнато во времето на Али Паша Јанински. Потоа, во една опстојна анализа, дава оценка на убикацијата на В. Златарски и притоа прави заклучок дека Голем Девол бил главна тврдина на целата деволска област. Меѓутоа, и тој пат Иван Снегаров не ја уточнил положбата на градот, туку помислувал и на Корча и на Мосхопол, како на можни локалитети на Девол. Таму, во нивната близина, по секоја веројатност и се наоѓал средновековниот град, пишува Ив. Снегаров¹⁸.

Бугарските историчари кои потоа пишувале за градот Девол ја определувале неговата положба претежно според приведените убикации¹⁹.

¹⁵ Heinrich Gelzer, прив. труд, стр. 201.

¹⁶ В. Златарски, Прив. труд, стр. 37 и 41.

¹⁷ Иванъ Снѣгаровъ, прив. труд, стр. 168.

¹⁸ Ив. Снѣгаровъ, Българскиятъ първоучителъ Св. Климентъ Охридски, Годишникъ на Софийския Университетъ, Богословски факултетъ, т. IV, 1927, София 1927, стр. 268, 269 и 273.

¹⁹ Според Јордан Иванов, а подоцна и според В. Тпкова—Заимова, градот лежел при р. Девол во Корчанско (Йорданъ Ивановъ прив. труд, стр. 551. Види и Гръцки извори за българската историја, VI, София, стр. 41, бел. 8). Страшимир Лишев го лоцира Девол јужно од Охридското Езеро и кај Гостима (Страшимир Лишев, Българският средновековен град, София 1970, стр. 48, бел. 176, 119, 186 и 214). Меѓутоа, Ив. Венедиков и коментаторот на бугарскиот превод на Алексијада од Ана Комнина биле воздржани во уточнувањето на положбата на градот. Според мислењето на Ив. Венедиков, „градот се наоѓал очевидно по долината на реката Девол (Ив. Венедиков, прив. труд, стр. 311, бел. 14. Види и Гръцки извори за българската историја, VIII, София, стр. 45).

Накрај ја приведуваме и убијацијата на Р. Катичиќ, заедно со неговата забелешка дека положбата на самиот град е сè уште спорно прашање. Имено, според него, градот лежел на истоимената река, во Корчанско²⁰.

Во заклучок на дадениот преглед треба да се каже дека и натаму останува отворено прашањето за положбата на градот. Приведените убијации не се доволно образложени и уверливи, па затоа и не се исцело прифатени од научната јавност.

Во дадената ситуација и во очекување одговор на поставеното прашање, бездруго треба одново да се открива загубениот траг на некогашниот град и тоа меѓу зачуваните податоци и во историските извори. Притоа треба да се има предвид дека во средниот век постоел само еден единствен град со име Девол. Во тоа нешто нè уверува и податокот што го дал Георгиј Акрополит за „силната тврдина“ Девол²¹. Нејзината положба може да се уточни со помошта на показатели од историските извори.

Имено, Јован Скилица во Кратката историја прикажува дека византискиот цар Василиј II, во 1018 година, тргнал од Охрид и преку планината што ги дели езерата пристигнал во Преспа. Оттаму, откако ја изградил тврдината Василида, на врвот од планината, над денешното село Петрино, заминал кон градот Девол. Таму, тој издигнал висока трибина и ги примил синовите на Јован Владислав (Прусијан и неговите браќа), кои пред тоа избегале и се прибрале во (планината) Тмор, во најголемата од Керавнијските планини. Тие, таму, биле доведени во тешка положба и принудени на предавање, бидејќи византиските војници ги опколиле и го чувале подножјето на планината²².

Приведените зборови на Ј. Скилица даваат можност да се направи првиот зафат во откривањето положбата на градот. Имено, да се зацрта територијата во која лежел Девол и да се постави основа од која ќе се појде во потрага по неговата положба. Горните показатели укажуваат дека Девол треба да се бара во близината на планината Тмор (Томорос) и на комуникацијата што од Преспа водела кон југ, во пределот на реката Девол и кон Костур²³.

²⁰ Византиски извори. . . , III, стр. 272, бел. 54 и стр. 295, бел. 221.

²¹ Грчки извори за българската историја, VIII, стр. 208.

²² Византиски извори. . . , III, стр. 129 и 130. Види ја и мојата статија под наслов: Белешки за положбата на некои месности во Македонија во почетокот на XI век, Историја, VI, Скопје 1970, 2, стр. 172—180.

²³ Византиски извори. . . , III, стр. 130, 131 и 133. На приведеното место Јован Скилица прикажува за епизодата со Ивац и дека тој бил прибран во дворецот Проништа, во непреодната планина Брохот (Врохот). Византискиот цар бил многу загрижен од неговото одметнување, па затоа решил да го прекине патот, свртил кон југ и пристигнал до Девол. Таму престојувал 55 дена и, откако ги средил работите, тргнал за Костур.

Подоцна во 1072, по комуникацијата Охрид—Девол—Костур се движела и востаничката војска на војводата Петрило (Византиски извори. . . , III, 182 еу).

Положбата на Девол ја открива и Михаил Деволски. Тој прикажува дека реката Дрим потекнува од јужните предели околу Девол.²⁴ Соопштението на М. Деволски го потврдуваат и зборовите на Ана Комнина во Алексијада. Таа прикажува дека Алексиј Комнин, во 1081 година, по битката со Норманите кај Драч, ја преминал реката Харзан (веројатно пред Кафа Краба, б.м.) и преку Баба Гора пристигнал во Охрид. Потоа, „откако таму се закрепил малку и го одморил телото, тој си дошол во Девол“. Неколку децении подоцна, во 1108 година, продолжува Ана Комнина, царот, при една воена операција, преку Солун и Пелагонија пристигнал до Девол²⁵. Притоа, таа сосема јасно и определено укажува дека градот се наоѓа во планините, во подножјето на непреодните клисури, за кои веќе зборувала²⁶.

Во врска со утврдувањето на идентитетот на тие планини и клисури, најнапред да кажеме неколку збора за еден податок од Историјата на византискиот писател Никифор Григора. Имено, тој пишува за никејско-епирската војна, за сместувањето на никејската војска меѓу македонските тврдини Охрид и Девол, северно од една планина, како и за распоредувањето на епирската војска од другата страна на планината, јужно од неа, „на рамните места на Авлона“²⁷. Приведениот податок навистина претставува добар доказан материјал и како таков и бил користен од В. Златарски. Меѓутоа при неговата употреба тој прави грешки и дотерување на текстот. Имено, во настојувањето да го убицира Девол кај с. Гостима, тој дава несоодветна реконструкција на распоредот на двете војски. Освен тоа, тој не можел во својата статија да ја компонира географската слика што ја дава Н. Григора, па затоа прави исправка на историскиот извор. Имено, првобитно напишаниот збор тоῦ Ἀὐλώνας тој го изменил во тоῦ Ἀσώνου или Ἀσοῦνου²⁸. Меѓутоа, првиот збор има друго значење отколку што мислел В. Златарски. Тој бил употребен со цел да се покаже месноста каде била улогорена епирската војска. Поправо станува збор за едно грло, глатко и

²⁴ Византиски извори... , III, 126 аз В. Златарски известувањето на Г. Акрополит за воените операции на никејската војска во 1260 година и за нејзиното движење од Охрид против деволската тврдина го користи да направи несоодветен заклучок дека градот Девол лежел на запад од Охрид (В. Златарски, Де се намирал гр. Девол, стр. 43 и 44).

²⁵ Византиски извори... , III, стр. 380, 391.

²⁶ „A Déabolis, qui se trouve dans les montagnes, au pied de ces impraticables défilés dont nous avons déjà parlé.” Anne Comnene, Alexiade, III, Paris 1945, pp. 100 et 114.

²⁷ В. Златарски го убицирал логорот на епирската војска на рамнината по р. Озум, при градот Белград (Берат) (В. Златарски, прив. труд, стр. 45).

²⁸ В. Златарски помислувал на градот Валона, кој бил многу оддалечен од боиштето, па, сообразувајќи се со соопштението на Никифор Григора за блискоста на позициите на двете војски, го изменил зборот тоῦ Ἀὐλώνας во тоῦ Ἀσώνου. В. Златарски покажал слична неснаодливост и при обидот да го реконструира судирот меѓу епирската и царската војска кај Борила Лонгос (οῦ Βορέλλα Λόγγος) во 1259 година. Судирот, според Н. Григора, се случил во месноста Авлона, во еден премин. Меѓутоа, В. Златарски ја отфрла таа можност како „неприфатлива“ со оглед на положбата што ја има градот Валона (В. Златарски, прив. труд, стр. 44, бел. 2 и В. Златарски, Историја на българската држава през срдниот вџкове, III, 1940, стр. 486, бел. 1).

без растенија, т.е. за еден премин кој бил чуван од војската²⁹. Топоними сложени со придавка и зборот „грло“ се среќаваат и во Македонија. Села со назив Суво Грло има во Демир Хисар и Штипско³⁰. Големо и Мало Грло како називи за предел се забележени западно од Дебар, во Албанија³¹. Меѓутоа, во албанската номенклатура планинскиот премин се означува со зборот Qafë³².

Впрочем, во врска со називот Авлона, уште еднаш да се потсетиме на зборовите на А. Комнина за Девол и дека тој се наоѓал во подножјето на непреодните клисури, во планините. А името на тие планини е познато; се викаат Керавнијски (Κεραυνίων ὄρων). За една од нив, за најголемата, т.е. за Тмор (Τμῶρον), веќе е пишувано на друго место.

Тимора или Тмора во средината на XII век ја забележал и Араб-јанецот Идриси³³. Според W. Tomaschek „името има антички призвук“ и како „остаток на претсловенската номенклатура“ „...се среќава во разни пунктови на староилирската територија...“ за означување на истакнати планински врвови“. Притоа, приведената планина тој ја идентифицира со Големиот и Малиот Томор, т.е. со планината што се протега меѓу реките Девол и Војуса³⁴. Своевремено и F. Pouqueville забележал дека познава една планина што се вика Томорос и што се протега кај Берат, во средна Албанија. Притоа, тој помислувал дека врз оваа планина било пренесено името на вистинскиот Томорос, кој се наоѓа северно од Јанина³⁵.

Реља Новаковиќ, во приведената статија, објаснувајќи некои топоними, се задржал и на називот Томорос и на планината со тоа име што се протега југоисточно од Берат. Притоа, тој согледал уште еден Томорос и тоа во пределот меѓу Охридското и Преспанското Езеро. Тој помислувал дека на таа планина можеби се прибрале синовите на Јован Владислав, но сепак ја отфрлил таа можност, со образложение дека Томорос бил составен дел на Керавнијските планини. Притоа, тој настојува да го објасни нивното име со називите на реката Каврони, која, според Ароусмитовата карта, тече северно од планината Томор, и на селото Карвени, кое се наоѓа јужно од Берат. Според Р. Новаковиќ, во називот на споменатата река „по свој прилици“ и се зачувало името на Керавнијските планини³⁶.

²⁹ За значењето на зборот αὐλῶν, ὄνος види кај Stjepan Senc, Grčko—hrvatski gječnik, Zagreb 1910, стр. 137.

³⁰ Население и домаќинства во НР Македонија по населби, Скопје 1962, стр. 10 и 38.

³¹ Ст. Стаматовъ, Материали по географията и миналото на Дебъръ и Дебърско. Дебърски гласъ, год. I, кн. 1. София 1935, стр. 8—9 и 12.

³² Fjalor i gjuhës shqipe, Instituti i shqencave sekcioni i gjuhës e i leterise, Tiranë 1954. стр. 442.

³³ Борис Недков, България и съседните ѝ земји през XII век според Идриси, София 1960, стр. 33 и 110, бел. 14.

³⁴ W. Tomaschek, Zur Kunde der Hämushalbinsel, II, Die Handelswege im 12. Jahrhundert nach den Erkundigungen des Arabers Idrisi, Wien 1882, s. 337.

³⁵ F. Pouqueville, Voyage de la Grèce, Tome premier, Paris 1826, стр. 131 и 174.

В. Златарски, раководејќи се од положбата на бератскиот Томорос и објаснувајќи ги на свој начин историските извори, дошол до заклучок дека градот Девол лежел на северната гранка од таа планина.

³⁶ Реља Новаковиќ, прив. труд, стр. 214 и 215, бел. 29.

Меѓутоа, Керавниските планини лежат на друга страна и тоа во пределот на дасаретските езера. Станува збор за Сува Гора, на алб. *Mali i Thate*, за китка планини што се протегаат меѓу Охридското и Преспанското Езеро. Приведените планини пред 120 години ги забележал и *Ami Boué* со називи на македонски, грчки и турски јазик и тоа вака: Сува Гора, *Xero-Vouni* и *Kourou Dagh*³⁷. Томорос (висок 2288 м) се протега како северно продолжение на Сува Гора. Планината е сува и карстна и според таа особина и ги добила називите на петте јазици. Во текот на Првата светска војна по неа врвел *Franz Doflein* и притоа оставил две слики и убав опис на планината под наслов *Ritt über Tomoros*³⁸.

Со утврдувањето на идентитетот на Керавниските планини (Керавнијско Горје) и на Томорос се дава можност да се разберат мотивите за повлекувањето на Прусијана и неговите браќа во планините кои беа близу до Охрид, Преспа и Девол. Таму, во близината на Томорос, била изградена и тврдината *Василида*³⁹. Освен тоа, Керавниските планини се патоказ за „откривање“ на положбата на Девол. Тие се протегаат во правец север—југ до с. *Свезда*, каде се спуштаат стрмо во тамошното поле (824 м). Таму, кај приведеното село, планината Сува Гора, на алб. *Mali i Thate*, е позната под име *Mali i Zvezdës* (1909 м). Во близината на селото се протега Преслопот на *Свезда*, на алб. *Qafa e Zvezdës*. Источно од него се издига планината *Иван*, на алб. *Mali i Ivanit* (1769 м.). Според *J. Цвијиќ* преодот (тој го забележал под назив *Превтис*) е „длабоко седло меѓу Иван планина и Сува Гора со облик на долина и со висина од 1090 м.⁴⁰ За тој премин пишува и *В. К’нчов*, укажувајќи притоа дека е тоа клисура во должина од 10 км., што се протега од с. *Пустец* кон југ, на делницата од патот *Преспа—Корча*. Освен тоа, врз основа на зачувани остатоци, тој дошол до заклучок дека клисурата била преградена со ѕид. *В. К’нчов* во „*Патните белешки...*“ забележал дека селото *Свезда* лежи во подножјето на преодот и дека

³⁷ *Ami Boué*, *Recueil d’itinéraires dans la Turquie d’Europe*, Tome second, Vienne 1854, стр. 95. Планината *Xerowuni J. Хан* ја застртал јужно од Охридското и Преспанското Езеро (*Johann Georg v. Hahn*, *Albanesische Studien*, Jena 1854, *Karte von Albanien*, s. 346—347).

³⁸ *Franz Doflein*, *Mazedonien*, Jena 1921, s. 515, und 536 und Abb. 265 и 266 (s. 538 und 540).

За Томорос пишува и *Селищев*, укажувајќи притоа дека таа планина го дели Охридското од Преспанското Езеро (*А. Селищев*, *Славянское население в Албании*, София 1933, стр. 53). За положбата на Томорос види ја приложената карта кај *Георги Трайчев*, *Прџспа*, София 1923, стр. 92.

³⁹ Со ова станува поразбирливо и одметнувањето на војводата *Ивац*. Тој имал дворец *Проништа* (*Προνίστα*) во непреодната планина *Брохот* (*Βροχωτός*) која се протегала во близина на Девол. *В. Златарски* планината ја барал во областа на бератскиот Томорос (*В. Златарски*, *Де се намирал гр. Девол*, стр. 42) *Р. Новаковиќ* дворецот на *Ивац* го идентифицирал со с. *Прениште*, кое лежи на јужната гранка од планината *Мокра*, јужно од Охридското Езеро (*Р. Новаковиќ*, *прив. труд*, стр. 215, бел. 30). Дворецот *Проништа* бездруго треба да се бара во Гора, на спротивната страна од Томорос, западно од патот *Подградец—Корча*, во пазувите на планината *Камиа*, кај с. *Преништа*. За *Камија* види кај *А. Селищев*, *прив. труд*, стр. 208 и 209.

⁴⁰ *J. Цвијиќ*, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, III, Београд 1911, стр. 743.

на блиските врвои од планината Свезда има остатоци од тврдина⁴¹. Во Корчанско има повеќе планински премини, меѓутоа ниеден од нив не може да се идентифицира со преодот што го забележа Ана Комнина, бидејќи сите тие се наоѓаат подалеку од Керавниските планини и од комуникацијата Преспа—Девол. Во Корчанско има и две клисури низ кои тече реката Девол. Едната се вика *Gryka Cangonjit* и се протега близу до с. Свезда, таму, каде се доближуваат Морава и Иван планина. Втората клисура по име *Gryka Lozhan* се протега западно од с. Малик, кајшто р. Девол го напушта полето, пробивајќи се меѓу ридоите Нија е *Korbit* и *Symiza*.

Положбата на градот може да се уточни со помошта на второто име на Девол. Како што е познато Михаил Деволски во Дополненијата на Кратката историја на Ј. Скилица пишува дека Теодор бил отепан кај домашниот Стувион (*τὸ Στούπιον*), во местото што порано се викало Диаволис (*Διάβολις*)⁴².

Б. Прокиќ во коментарот кон текстот на М. Деволски забележал дека не е познато Стувион (Штип или Стоби?) порано да се викало Диаволис. Меѓутоа, истиот подоцна, во една друга статија, го идентифицирал Стувион со Штип⁴³. В. Златарски не можел да разбере зошто „Стобъ“ порано се викал Девол, претпоставувајќи дека станува збор за некаква бркотија. Меѓутоа и покрај тоа *τὸ Στούπιον* на М. Деволски го изедначува со *Στούπιον* на Г. Акрополит, односно со Стобъ во близината на с. Градско⁴⁴. Исто така и Ив. Венедиков смета дека убиството на кавханот Теодор се случило во Стоби, до Градско. Во врска со тоа тој прави и неоснован заклучок дека во составот на Деволската област влегувал и Стоби, а поради тоа тој и добил епитет „деволски“. Притоа, тој го имал предвид и Стоб во Рила, кој не ѝ припаѓал на приведената административна единица⁴⁵.

Називот Стоб е забележан и во некои предели на Македонија. Во Охридскиот регион со тоа име се вика еден камен, што има облик на пирамида и што се издига од водите на Охридското Езеро, во близина на неговиот источен брег⁴⁶. Освен тоа, село со име Стоб е опишано во турските дефтери за Скопска нахија и тоа во Т.д. N° 232 од 1544 год., *fol.* 86—87 и Т.д. N° 190 од 1568, лист 288—292⁴⁷.

⁴¹ Битолско, Прѣспа и Охридско, Пјатни бѣлѣшки отъ . . . , Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, IV, София 1891, стр. 45 и 46. Според W. Tomaschek Свезда е словенско име за Селасфорос (W. Tomaschek, *priv. труд*, стр. 339). Види за тоа и кај Иванъ Сѣггаровъ, Историја на Охридската архиепископија, I, стр. 168. Кај приведеното село тој го лоцирал градот Голем Девол.

⁴² Božidar Prokić, *Die Zusätze in der Handschrift des Johannes Skylitzes*, München 1906, N° 30, s. 32 und 44.

⁴³ Божидар Прокиќ, Јован Скилица као извор за историју маѣдонске словенске државе, Глас Српске краљевске академије, LXXXIV, стр. 129, б. 1.

⁴⁴ В. Златарски, Историја на българската држава прѣвъ срѣдните вѣкове, I, 2, София 1927, стр. 757, бел. 1. Види го и коментарот на В. Тѣпкова—Заимова кон текстот на Скилица—Кедрин (Грѣцки извори за българската историја, София, VI, стр. 287).

⁴⁵ Иван Венедиков, *priv. труд*, стр. 311 и 312.

⁴⁶ Битолско, Прѣспа и Охридско. . . , стр. 51 и 87.

⁴⁷ За овој податок му дол жам благодарност на прсф. Методија Соколки

Токму на еден таков стоб, на еден карпест рид и бил изграден средновековниот град Девол. Тој се издига во подножјето на Сува Гора и на преслопот Свезда, на само два километри од реката Девол. Таа месност е забележена како Грк Каја во една турска пописна книга за преспанската нахија од 1582 година⁴⁸. Во приведените топоним бездруго се крие Grykë Каја што во превод значи Дервентска Карпа (Скала)⁴⁹.

Податоците што ги даваат историските извори за Девол, потоа приведената топонимија, како и рекогносцирањето на пределот наведуваат на заклучок дека градот лежел на месноста Kalaja e Zvezdës, во непосредна близина на Qafa e Zvezdës и во подножјето на Mali i Thate. Тука на тоа место Pouqueville го забележал селото Девол, кое го зачувало називот на главното место на кантонот, иако тоа било сведено на иста состојба (положба) со Крепени. Притоа, францускиот консул уште еднаш ја определува месноста, укажувајќи дека на линијата на с. Девол има повеќе селца меѓу кои и Појани⁵⁰.

Името Крепени има исто значење како и Стоб. Зборот *krëpi em*, односно *shkëmb-em*, означува масивен и голем камен израснат низ планина.⁵¹ Во близина на с. Свезда има селце Крешпањи кое созвучно се доближува до името Крепени. Тоа, а и селцето Појани, лежат недалеку од с. Свезда, како што тоа го забележал и Ф. Pouqueville. Впрочем, од приложените слики и скици јасно се зацртува положбата на градот. Тој имал доминантна позиција во пределот и ги контролирал комуникациите што воделе за Охрид, Преспа и Костур⁵².

Девол, како што е напред соопштено, бил административен и црковен центар. Во X век Марко, ученик на Климента, бил „епископ во Деволската епископија, четврти епископ на словенскиот народ што беше во Девол“⁵³. Деволската епископија постоела и во времето на владичувањето на Теофилакт во Охридската архиепископија⁵⁴. Во триесеттите години на XIII век градот се здобива со значење еднакво на она што во тоа време го имале Прилеп и Скопје. Тогаш, Деволската област е единствена територијално—административна единица

⁴⁸ Методија Соколки, Преспанската нахија во текот на XVI век, Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, 24—25, Скопје 1973, стр. 119. Приведениот топоним Александар Стојановски го чита како „Герџ Каја“; за тоа види во неговата книга „Дервенциството во Македонија“, Скопје 1974, стр. 173.

⁴⁹ За значењето на зборовите „Grykë“ и „Каја“ види во речниците: Миле Корвезирски—Љутви Руси, Македонско—албански речник, Скопје 1967, стр. 225 и Миле Корвезирски—Кевсер Сејфула, Македонско—турски речник, Скопје 1967, стр. 211.

⁵⁰ Ф. Pouqueville, прив. труд, III, стр. 42.

⁵¹ Fjalor i Gjuhës shqipe, Tiranë 1954, стр. 237 и 527.

⁵² Во Корчанско има повеќе калиња и градишта, меѓу нив е и Калето Борја, (Kalaja e Mborja) со руините Ески Девол што ги забележа Ф. Pouqueville. Меѓутоа, ниедно кале не доаѓа предвид како можен локалитет на градот Девол. Преглед на калиња во близината на Корча дава Zhaneta Andrea, Rezultatet e kerkimeve informative ne rrethin e Korces, Materiale te sessionit arkeologjik, Tirane 2—3.X. 1967, Tirane 1968, стр. 125.

⁵³ Книга за Климент, Скопје 1966, стр. 202.

⁵⁴ Византијски извори... III, стр. 296.

во регионот на Дасаретските езера⁵⁵. Подоцна, и под српска власт Девол го задржал угледот што го имал од порано. Деволскиот епископ Григориј притежавал посебни права во селата и метохите на манастирот Богородица Перивлепта во Охрид⁵⁶. Григориј, деволски епископ, бил активен учесник во изградбата и зографисувањето на две цркви по бреговите на Охридското Езеро⁵⁷.

Развојот на Девол под турска власт бил сличен на оној што го имале средновековните градови Просек и Дебар. Тој пропаднал и оставил зад себе урнатини кои треба да бидат предмет на археолошки испитувања.

⁵⁵ Йорданъ Ивановъ, Български старини изъ Македония, София 1931, стр. 578.

⁵⁶ Стојан Новаковиќ, Законски споменици српских држава средњега века, Београд 1912, стр. 673.

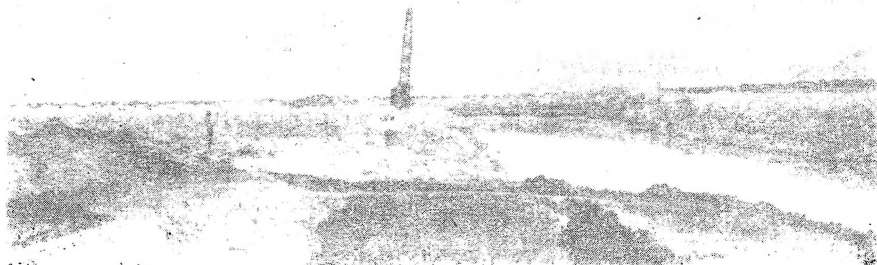
⁵⁷ Йорданъ Ивановъ, прив. труд, стр. 39 и 55.

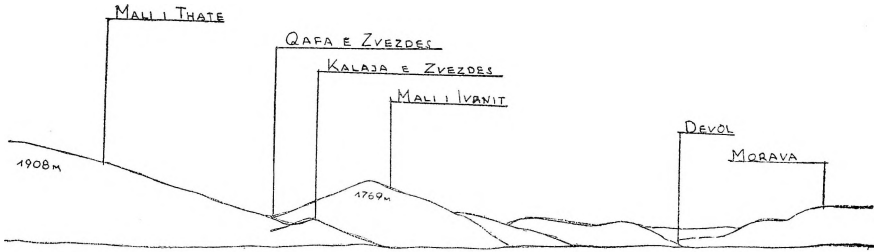
Сл. 1 — Сува Гора, поглед од Подградец

Сл. 2 — Краста на Томорос — Fr. Doflein

Сл. 3 — Калето Свезда со преодот меѓу Сува Гора и Иван Планина

Сл. 4 — Калето и преодот Свезда (скица)

Сл. 5 — Карта на пределот околу Големите езера од Fr. Dofflein (со мои дополненија)

Tomo TOMOSKI

**AUF DEN SPUREN
DER MITTELALTERLICHEN STADT DEVOL**

(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Die Stadt ist seit der Zeit der Missionstätigkeit von Klemens in Kutmičevica bekannt. Während des Hochmittelalter entwickelte sich Devol zu einem Administrations-, Heeres- und Bistümerzentrum. Aber schon gegen Ende des XIV Jahrhunderts fehlen die geschichtlichen Quellen über die Stadt und bald gerät sie in Vergessenheit.

Vom Anfang des XIX Jahrhunderts bis heute gab es viele Versuche über die Devols Lokalisierung. Im Artikel wird noch einmal der Versuch über die Präzisierung der Ortslage auf Grund wiederholter Überprüfung der geschichtlichen Quellen und der einschlägigen Literatur unternommen. Dabei wird unser Augenmerk dem Gebirge Tomoros gerichtet, das zwischen dem Ochrida See und Prespa See liegt. Nach der Geschichte des Johannes Skylitzes ist das erwähnte Gebirge im *Κεραυνίω ὄρει* das grösste, und das letztere ist mit Suva Gora, bzw. alb. Mali i Thate, türk. Kourou Dagh und griech. Xero-Vouni identisch. Das genannte Gebirge liegt südöstlich des Ochrida Sees und westlich des Prespa Sees. Ausserdem hat die erwähnte Stadt nach den Zusätzen Michel von Devol noch einen zweiten Namen Stupion. Mit Hilfe des Toponyms kann ebenfalls Devols Lage erklärt werden. Nämlich bezeichnet der Name Stob, die Lokalität in der Nähe des Dorfes Zvezda. Es handelt sich um einen Felsen, der in Form einer Pyramiden ragt. Eigentlich ist die Lokalität in den türkischen Steuernbücher als Grk Kaja, bzw. Gruka Kaja (bedeutet der Schluchtfels) verzeichnet. Hier, in der Nähe des Dorfe Zvezda, auf dem Ort Kalaja (bedeutet die Burg) lag einst die mittelalterliche Stadt Devol.